ئیستاتیکایا رویدانێ د ئەفسانەیا کوردیدا
ئەفسانەیا (لاوێ بەهدینی) وەك نموونە

پ. هـ. د. مكنون محمد طاهر مقداد
پشكا زمانێ كوردی - كۆلیژا پەروەردە - زانكۆیا ئاكرێ بۆ زانستێن كرداری - هەرێما كوردستانێ/ عیراق

پوختە

ئیستاتیكا لقەكە ژ فەلسەفێ و وەك زانست ڤەكۆلینێ لسەر بنەما و شێوەیێن جوانیێ دكەت و ژبەر وێ چەندێ كۆ سەرهەلدانا ئیستاتیكایێ پەیوەندی ب هۆنەری و ئەدەبیڤە هەیە؛ لەورا گرنگیێ ب بابەتێن هۆنەری و ئەدەبی ددەت.

رویدان ب رەگەزەكێ گرنگێ پێكهێنەرێن دەقێن ئەدەبی و گیانێ بەرهەمێن ئەدەبی دهێتە نیاسین و پڕانیيا جاران رویدان ژلایێ رەگەزێ كەسایەتیڤە د دەقیدا دهێنە ب ئەنجام گەهاندن، ژبلی هندەك بارودۆخان كۆ رویدان ب ئەگەرێن سروشتی دروست دبن. كەسایەتی رویدانان دئەنجامێ هەڤڕكیێ دگەل كەسایەتیێن دیتر ئەنجام ددەن، لەورا ژی د رویداناندا هێزا هەڤڕكیێ ب ئاشكرایی خۆیا دبیت.

ئەفسانە بەرهەمێ بیر و خەیالا مرۆڤێن دەستپێكییە، و وەك پشكەكا هەرەسەرەكییا فۆلكلۆرێ گەلان، بوویە ژانرەك بۆ ناساندنا كەلتوور و كەلەپوورێ میللەتان. ئەفسانە ب خەونا گەلان دهێتە نیاسین و بوویە زمانێ ژیانا راستەقینەیا مرۆڤێن دەستپێكی و وەكۆ شرۆڤەكرنەكێ بوویە بۆ خۆشی و نەخۆشیێن ژیانا ئەوان.

ئەڤ ڤەكۆلینە ل ژێر ناڤونیشانێ: (ئیستاتیكایا رویدانێ د ئەفسانەیا كوردیدا - ئەفسانەیا (لاوێ بەهدینی) وەك نموونە-)، ل دوو پشكێن سەرەكی پێك دهێت، كۆ د پشكا ئێكێدا ب شێوێ تیۆری بەحسێ ئیستاتیكا و رویدان و جۆرێن رویدانێ و ئەفسانەیێ هاتیە كرن و د پشكا دوویێدا بەرجەستەبوونا ئیستاتیكایا رویدانێ د ئەفسانەیا كوردییا (لاوێ بەهدینی)دا ب شێوێ پراكتیكی هاتیە دیاركرن كا چاوا رویدانێن هەمەچەشن و هەمەجۆر دناڤ ئەفسانەیا كوردیدا خۆیا دبن.

ل دویماهییا ڤەکۆلینێ د ئەنجاماندا ئاماژە ب وان خالان هاتییە کرن یێن د پشکا دوویێ یا ڤەکۆلینێدا د ئەنجامێ دیارکرنا ئیستاتیکایا رویدانێ د ئەفسانەیا کوردییا (لاوێ بەهدینی)دا هاتییە پراکتیککرن.

پەیڤێن سەرەکی: *ئیستاتیکا، رویدان، جۆرێن رویدانێ، ئەفسانە، لاوێ بەهدینی.*

پێشەکی

فۆلکلۆر ب بەشەکێ گرنگێ ئەدەبی دهێتە هژمارتن کۆ ئەفسانە پشکەکا گرنگا فۆلکلۆرێ نەتەوەیان پێک دئینیت. ئەفسانە بۆ دەربڕینا تشت و رویدانێن بەرزتر ئانکۆ دەرڤەی دەسەلاتا مرۆڤی هاتیە بکار ئینان و هەروەسا لدوور ئەفسانەیێ هاتیە گۆتن کۆ د ئەنجامێ هەولدان بۆ دابینکرنا ئاشتییەکا گیانی دناڤبەرا سرۆشت و خۆ دا مرۆڤی ئەفسانە ئافراندینە.

ناڤونیشانێ ڤێ ڤەکۆلینێ بریتییە ژ: (ئیستاتیکایا رویدانێ د ئەفسانەیا کوردیدا - ئەفسانەیا (لاوێ بەهدینی) وەك نموونە-).

لبەر خواستنا سرۆشتێ ڤەکۆلینێ، مە بۆ ئەنجامدانا ڤێ ڤەکۆلینێ میتۆد ئانکۆ رێبازا (وەسفی – شرۆڤەکاری) بکارئینایە.

ئارمانج ژ ئەنجامدانا ڤێ ڤەکۆلینێ ب شێوەیەکێ گشتی گرنگیدانە ب ئەفسانەیا کوردی کۆ پشکەکا بەرفرەهـ ژ فۆلکلۆرێ کوردی بخۆڤە دگریت و ب فەر دزانین ڤەکۆلینێن زێدەتر لسەر بهێنە ئەنجامدان، و ب تایبەت ژی گرنگیدانە ب ئیستاتیکایا رویدانان کۆ هەمەجۆرییا وان، بەرهەمێن ئەفسانەیان دەولەمەند دکەن.

گرنگییا ڤێ ڤەکۆلینێ د وێ چەندێ دایە کۆ تێدا هەوڵ هاتیەدان هەمی جۆرێن رویدانێ و هەمی لایەنێن ئیستاتیکیێن رویدانێن ئەفسانەیەکا کوردی زور ب هویری بهێنە دەستنیشانکرن و خواندەڤان دێ هەست ب گرنگییا رویدانێ و هەمەجۆرییا رویدانێ د ئەفسانەیێدا کەت.

ئەڤ ڤەکۆلینە ل دوو پشکان پێک دهێت، د پشکا ئێکێدا بەحسێ ئیستاتیکا و ئەفسانەیێ ب کورتی هاتیە کرن و پاشان ب شێوەیەکێ درێژتر مە بەحسێ بابەتێ رویدانێ کرییە و د پشکا دوویێدا مە ئیستاتیکایا رویدانێ د ئەفسانەیا کوردییا (لاوێ بەهدینی)دا دیار کرییە.

١. پشکا ئێکێ: ئیستاتیکا و ئەفسانە و رویدان:

١-١- ئیستاتیکا:

د بنەڕەتدا پەیڤا ئیستاتیکا ل پەیڤا (Aistheticos)اگریکی هاتیە وەرگرتن، کۆ ب واتایا (زانین ب ئەگەرێ هەستانڤە) یان (نیاسینا هەستپێکری) دهێت، پاشان ب زانینەکا تایبەت ب هەستێ جوانیێ دهاتە گۆتن (العقاد، ١٩٤٨: ص١٩).

لدوور زاراڤێ ئیستاتیکایێ، پرانیا ڤەکۆلەران لسەر وێ چەندێ رێککەفتینە کۆ (زاراوەی ئیستاتیکا بۆ یەکەم جار لە نیوەی دووەمی سەدەی هەژدەهەمدا، لە لایەن (ئەلیکساندەر باومگارتن ١٧١٤-١٧٦٢) (Alexander Baumgarten) لە کتێبی (Aesthetics) کە ب لاتینی نووسراوە، بەرامبەر بەو زانستەی تایبەتە ب (زانینی هەستی) یان (هەستناسی) بەکارهێنراوە، کتێبەکەش بریتییە لە باسێک لە بارەی (ڕەخنەی چەشەوە) (حسێن، ٢٠٠٨، ل١٧-١٨)، ئانکۆ ئەڤ زاراڤەیە بۆ ئێکەمینجار د سەدێ هەژدێدا هاتیە دناڤ ئەدەبیاتێدا و ئەڤ زاراڤەیە (پەیوەندیدارە بە هەستی مرۆڤ و پەیوەستی ئەو هەستە بەو کەرەستە و دیاردە و ڕووداوانەی لە دەوروبەری مرۆڤدا هەن و ڕوو دەدەن (وەلی، ٢٠٢٣، ل١٦) و لدویف هزرا (باومگارتن)ی د هزرا سێ لایەنەیا مرۆڤی بۆ جیهانێ: ماف، چاکی، جوانی، بۆ جوانیێ و ئەڤ ئاستێ باشێ مافی، گرنگییەکا پێدڤی پێ نەهاتیەدان و ئیستاتیکا زۆر بەرچاڤ نەهاتیە وەرگرتن. زانا و هزرمەندێن بەری چ ب زێدەهی یان کێمتر راستی هەر ب باشی هژمار دکرن و رەوشت ژی ب بەرزییا چاکیێ هەمبەر نەباشیێ دزانین، لەورا پێدڤی بوو کۆ لایەنێ دیترێ مافی، واتە جوانییا وێ ژی گرنگی پێ بهێتەدان و سیستمەکێ فەلسەفییا دیتر بۆ لێکجوداکرنا کرێتیێ ل جوانیێ بهێتە ئافراندن (مارکوزە، ١٣٨٥، ص٢).

لدوور دانە نیاسینا ئیستاتیکایێ چەندین پێناسەیێن جوداجودا بۆ هاتینە کرن، د پێناسەیەکێدا هاتیە گوتن کۆ ئیستاتیکا (بریتییە لە مێژوو و فەلسەفەی هۆنەر و دانانی پێودانگێک بۆ جیاکردنەوەی جوانی لە ناشیرینی و بایەخ پێدان و هەڵسەنگاندنی بابەتەکانی هونەر (پەیکەر، نیگار، وێنە، شیعر، مۆسیقا ... هتد) (عەزیز، ٢٠١٢، ل٥٢).د پێناسەیەکا دیتردا وەسا هاتیە گۆتن کۆ ئیستاتیکا بریتییە ل (ڤەدیتن و دیارکرنا یاسایێن جوانیناسییا جوانیێ) (عید، ١٩٨٠، ص١٩) و هەروەسا هاتیە گوتن کۆ ئیستاتیکا (زانستێ هەستکرنێیە) (زکارنە، ٢٠٠٣، ص١٧)، ئانکۆ ئەو زانستێ کۆ هەست ب دیاردەیان و تشتان دکەت.

بۆ مە خۆیا دبیت کۆ ئیستاتیکا زانستەکێ ئەدەبی و هۆنەرییە بۆ جوداکرنا لایەنێن جوانیێ ل دیاردە و تشتێن نەجوان و هەروەسا هەڵسەنگاندن و شرۆڤەکرنا وان لایەنێن جوانیێ کۆ ژلایێ هەلسەنگێنەریڤە هەست پێ دهێتە کرن.

١-٢- ئەفسانە:

ئەفسانە ب بەرهەمێ بیر و خەیالا مرۆڤێن دەستپێکی و وەك پشکەکا هەرەسەرەکییا فۆلکلۆرێ گەلان دهێتە هژمارتن. د هەمان دەمدا بوویە زمانێ ژیانا راستەقینەیا مرۆڤێن دەستپێکی و بۆ خۆشی و نەخۆشیێن ژیانا ئەوان وەکو شرۆڤەکرنەکێ بوویە.

ئەفسانە د بنەڕەتدا بۆ زاراڤێ (Myth) یان (Mythos)ا گریکی دزڤڕیت، کو ب واتایا (پەیڤا گوتی) و هەروەسا رامانا (چیرۆکێن خوداوەندان) دهێت (ابراهیم، ١٩٧٩، ص٦)، ئەڤەژی ب وێ واتایێ کو گریکان بۆ ئێکەمینجار ئاماژە ب ڤی ژانرێ ئەدەبی کرییە.

بۆ دانەنیاسین و پێناسەکرنا ئەفسانەیێ، هەر ئێک ژ رەخنەگر و زانایان لدویڤ تایبەتمەندی و بسپۆرییا خو ئەفسانە پێناسە کرییە، ئەڤە زێدەباری وێ چەندێ کو گەلەک شارەزاییێن ڤی بواری، پێناسە و دانەنیاسینا ئەفسانەیێ ب کارەکێ سەخت زانییە. ئەم دێ هەول دەین ب شێوەیەکێ گشتی و لدویڤ سنوورێ ڤێ ڤەکۆلینێ ئەفسانەیێ بدەینە ناسین.

د دانەنیاسینەکا ئەفسانەییدا هاتییە کو (ئەو بیرەوەریا ئەم دێ هەول دەین ب شێوەیەکێ گشتی و لدویڤ سنوورێ ڤێ ڤەکۆلینێ ئەفسانەیێ بدەینە ناسین.گەلێن کەڤنارە کو ل سەر خوەداوەندان، قەهرەمانێن لێگەند و ژێدەرا جیهان و ژیانێ، بو. هەروەها ژی، ل سەر هزرا خەلکێن وێ قۆناغێ یا ل سەر جیهانێ و رۆلا مەرۆڤ تێدا. ب ڤێ ژی گرێدای ئاشۆپەک گشتی ل سەر ریالا کو تێدە دژیان) (باڤێ نازێ، ٢٠١٢، ل٢) و د پێناسەیەکا دیترا ئەفسانەییدا هاتییە کو (چیرۆکەکا خورافی و کەڤنارە، بابەتێ وێ ب رەنگەکێ گشتی دەربارەیێ شیانێن دەرڤەیی چارچووڤێ مرۆڤینە و سەیرن، و د شیاندا نینە رویدانێن وێ ژی ب لێکدانەڤەیەکا سرۆشتی بهێنە قەلەمدان) (فتحی، ١٩٨٦، ص٢٧).

بۆ مە دیار دبیت کو ئەفسانە زێدەباری کەڤناتییا وێ، چیرۆکەکا خەیالییە و ئەڤ خەیالیبوونە خو د قالبێن کەسایەتی و رویدان و جهـ و رەگەزێن دیترێن بەرهەمێن ئەدەبیدا دبینیتەڤە و مرۆڤێن دەستپێکی بۆ دەربڕینا خۆشی و نەخۆشیێن ژیانا خو بکارئینایە.

١-٣- رویدان:

رویدان ب ئێک ژ رەگەزێن گرنگێن بەرهەمێن ئەدەبی دهێتە هژمارتن و رۆلەکێ کاریگەر د پێشڤەبرنا بەرهەمیدا هەیە.

١-٣-١- زاراڤێ رویدانێ:

لدوور زاراڤێ رویدانێ، د زمانێ ئینگلیزیدا پەیڤا (Event) دهێتە بکارئینان کو هەڤواتاییێن ڤێ پەیڤێ دبنە (Happeninig ،Occurrence ،Action ،Episode ،Incident) (البعلبكي، ٢٠٠٥، ص٤٤٣، ٤٤٦).

د زمانێ عەرەبیدا (حدث، حدوثا) (بن ابراهیم، ٢٠٠٥، ص٣٥٠) ب شێوەیەکێ بەرفراوان ل هەمبەر زاراڤێ رویدانێ بکار دهێن.

د زمانێ کوردی دا (سەرهاتی، بەسەرهات، سەرگوزەشتە، بسات و چیرۆکا قەومینا ب سەرێ کەسەکێ یان کۆمەکێ هاتی و دهێت) (شاهین، ٢٠٢٣، ل١٣٥٠) و د فەرهەنگا (ئەستێرە گەشە)ژیدا بەرامبەر زاراڤێ رویدانێ هەر (سەرهات، بەسەرهات) (نظام الدین، ١٩٨٩، ل٣٣٣) هاتیە بکارهینان و د فەرهەنگا (خاڵ)دا رویدان (شتێکە کە ڕووی دابێ) (خاڵ، ٢٠٠٥، ل٢٢١) و هەروەسا لدوور زاراڤێ رویدانێ هاتیە گوتن کو (گوهورینە د رەوشەکێدا پەیدا دبیت، ب ئاوایەکێ راپورتی و ب یەک ژ کارێن (کر) یان (بوو – روودا) دهێتە گوتن) (پرێنس، ٢٠١١، ل١٠١).

رویدان ئێک ژ وان رەگەزێن بەرهەمێن ئەدەبییە کو زاراڤێن جوداجودا بۆ هاتینە بکارئینان، لدوور ڤێ چەندێ هاتیە گۆتن کو (بکارئینانا زاراڤێن جوداجودا ژ بۆ رویدانێ، ئەرکێ تاک و کۆم دگێڕیت، وەک سەرهاتییا کۆمەکا رویدانان و کۆمەکا بەرسڤ و رۆهنکرنانە بۆ پرسیارێن کێ؟ چی؟ کەنگی؟ چاوا؟ بۆچی؟ ل کیڤە؟ و رەهەندێ وێ یێ گرتییە) (جینیت، ٢٠٠٧، ص١٢) و ئەڤ چەندەژی بۆ دەستنیشانکرنا رۆلێ سەرەکیێ رویدانێ ئاریشەیان دروست دکەت.

١-٣-٢- پێناسە و دانەنیاسینا رویدانێ:

لدوور دانەنیاسینا رویدانێ (ئەرستۆ) ئێک ژ ئەوان هزرمەندانە کو هەر د کەڤندا گرنگی بڤی رەگەزێ گرنگێ پێکهێنەرێ بەرهەمی دایە و لدوور تراژیدیایێ کو ئێک ژ بەرهەمێن ئەدەبییە گوتییە کو (لاسایی کردنەوەی کردەوەیە و کردەوەش چەند کەسێکی دەوێ بۆ ئەوەی جێ بە جێی بکەن و ئەو کەسانەش بێگومان هەندێ سیمای تایبەتیان لە هزر و کەسێتیدا هەیە، هەر ئەم دوو ڕەگەزەشە کە جۆری کردەوەکە دیاری دەکەن) (ئەرستۆ، ٢٠٠٤، ل٨٢)، ئانکۆ بۆ وێ چەندێ کۆ رویدان بهێتە ئەنجامدان، پێدڤیە کەسایەتی هەبن و ئەوان کەسایەتییان ژی هندەک سیما و تایبەتمەندی لدەڤ هەنە، د پێناسەیەکا دیترا رویدانێدا کۆ هەر رویدانێ ب کەسایەتیڤە گرێ ددەت، هاتیە کۆ رویدان (کۆمەلە کارێکە کارەکتەر ئەنجامیان دەدات، بە هاوکاری کەسانێك و رکابەری کەسانێکی دیکە، لە بارودۆخێکی ئاسایی و نائاسایی روودەدات، نووسەر ئەم قەوماو و

رووداوانە ڕێكدەخات بە شێوەیەكی گونجاو و هاوئاهەنگ و بە دوای یەكدا هاتوو بە پێی بنەمای هۆ و هۆكاری ڕێكیان دەخات، كە نزیك بن لە واقع و خەیالیشیان ئاوێتە بێت و گومان لای خوێنەر دروست بكەن و سەرنجكێشی خوێنەر بكەن) (سەعید، ٢٠١٣، ل٩١)، د كورتترین پێناسەدا بۆ رویدانێ هاتیە كۆ (رویدان واتە گهۆڕین) (كی، ١٣٨٧، ص٢٤) واتە رویدان ب وێ رەگەزی هاتیە وەسف كرن كۆ گهۆڕینێ د بەرهەمێ ئەدەبیدا ئەنجام ددەت و (مەرەم ژ هەر رویدانەكێ ئەگەر گهورین نەبیت، ئەنجامدانا وێ رویدانێ دێ یا بێ واتا و بێ مفا بیت و چ كارتێكرنەكێ ناكەتە سەر پێشڤەبرنا بابەتی) (صادقی، ١٣٨٥، ص٦٧).

دڤان پێناسە و دانەنیاسێن رویدانێدا ئەم دگەهینە وی ئەنجامی كۆ رویدان ب رەگەزەكێ گرنگێ پێكهێنەرێ بەرهەمێن ئەدەبی دهێتە هژمارتن و د بەرهەمیدا ژلایێ كەسایەتییانڤە دهێنە ئەنجامدان و ئەنجامدانا هەر رویدانەكێ ژی دبیتە ئەگەرێ دروستبوونا گهۆڕینەكێ.

١-٣-٣- جۆرێن رویدانێ:

ب شێوەیەكێ گشتی رویدان د بەرهەمێن ئەدەبیدا دابەشی سەر هەر دوو جۆرێن (سەرەكی و لاوەكی) دبن:

أ. **رویدانێن سەرەكی:**

رویدانێن سەرەكی ئەو رویدانن كۆ د ئاڤاكرنا بەرهەمێن ئەدەبیدا گرنگی و بهایەكێ تایبەت هەیە و بنیاتا بەرهەمی لسەر دهێتە دامەزراندن و (ناوەڕۆكی هەر چیرۆكێك لە خولیای بابەتێكی ڕووداوی سەرەكیدا دەسوڕێتەوە و چیرۆكنووس دەربڕین و گەیاندنی مەبەستێكی بەلاوە گرنگە) (سابیر، ٢٠٠١، ل٨٩) و رویدانێن سەرەكی هەمەچەشنن و (دشیاندایە یا توند و ئالۆز بیت و بەرۆڤاژی) (حمد، ٢٠٠٦، ص٣٨)، ئانكۆ مەرج نیە هەردەم شێوازێن رویدانێن سەرەكی وەك ئێك بن.

ب. **رویدانێن لاوەكی:**

دەمێ دهێتە گوتن بنیاتا بەرهەمی لسەر رویدانێن سەرەكی دهێتە دامەزراندن، ئەڤ چەندە ب وێ واتایێ ناهێت كۆ رویدانێن لاوەكی دناڤ بەرهەمیدا چ رۆلان نەبینن و گرنگیا خۆ نەبیت، بەلكی رویدانێن لاوەكی (لەگەڵ ڕووداوە سەرەكییەكاندا دێن و لەگەڵ ئەمەشدا هێز و پاڵنەری ڕووداوە سەرەكییەكانن) (خۆشناو، ٢٠٢٣، ل١٨٦) و هەروەسا (ئەو ڕووداوانە ئەركی سەرەكییان بەخشینی زانیاری زیاترە بە خوێنەر لە بارەی ڕووداوەكانی دیكە لەگەڵ جۆرێك لە هەمەڕەنگی بە بابەتەكانی دەقەكە و فراوانكردنی ئەو دەقە) (حاجی، ٢٠٠٩، ل١٥٤) و ئەركێ سەرەكیێ ڤان جورە رویدانان خزمەتكرنە ب رویدانێن سەرەكی.

ژبلی ئەڤ هەردوو جۆرێن رویدانێ کۆ د بەرهەمێن ئەدەبیدا هەین و د هەمان دەمدا د ئەفسانەییژیدا هەنە، بەلێ ژبەر تایبەتمەندبوونا ئەفسانەیێ ب بابەتێن خەیالیڤە، ب شێوەیەکێ گشتی رویدان د ئەفسانەییدا دابەشی سەر ڤان دوو جۆران ژی دبن:

أ. رویدانێن کەتواری (واقیعی):

ئەڤ جۆرێ رویدانێ د ژیانێدا هەنە و هەمی کەس هەست پێ دکەت و (ئەمەش هەموو ئەو ڕووداوە ئاسایی و سروشتی یانە دەگرێتەوە کە بەسەر کەسە ئاسایی و شتە ئاسایی یەکان دێن و ڕۆژانە ڕوودەدەن و دووبارە دەبن، هێندە هەیە لە ناو چیرۆکی ئەفسانەیی دا باس دەکرێن) (حەسەن، ٢٠٠٠، ل٩١)، ئانکۆ مەرج نینە لدویف سرۆشتێ ئەفسانەیێ کۆ خەیالیبوونە، هەردەم رویدانێن وێ خەیالی بن، بەلکی د ناڤەرۆکا ئەفسانەییدا رویدانێن واقیعی ژی هەبوونا خۆ هەیە.

ب. رویدانێن ئاشۆپی (خەیالی):

ئەڤ جۆرە رویدانە سرۆشتی نینە و د ژیانا رۆژانەیا مرۆڤاندا ناهێنە دیتن کۆ ب رویدانێن ئەفسانەیی دهێنە نیاسین و (هەموو ئەو ڕووداوە نائاسایی و ئەفسانەیی یانە دەگرێتەوە کە لەنێو ئەفسانەدا ڕوودەدەن و بەسەر کەسە ئەفسانەیی یەکانی دێن) (حەسەن، ٢٠٠، ل٩١)، رویدانێن نەئاسایی ئانکۆ ئەو رویدانێن خەیالی یێن دەرڤەی شیانێت مرۆڤی دهێنە رویدان و ب بەرهەمێ هزر و بیرێن نڤیسەری دهێنە هژمارتن.

١-٣-٤- گرنگی و تایبەتمەندییێن رویدانێ:

رویدانێ گرنگییا خۆ دناڤ بەرهەمێن ئەدەبیدا هەیە، ب ئاوایەکێ کۆ (هەر تێکستەکا نڤیسییا ئەدەبی کو هەلگرێ پەیامەکێ بیت ل سەر بنەمایێ رویدانێ دهێتە ئاڤاکرن) (مقداد، ٢٠١٠، ل٦٧) و هەروەسا (هەر رویدانەکا د بەرهەمیدا هەبیت، پێدڤیە ئەگەر و هۆیەك ژ بۆ هەبیت و بگەهیتە ئەنجامەکێ وەسا کۆ دگەل راستیێ بگونجیت) (صادقی، ١٣٨٥، ص٦٤) و دناڤ وان هەمی رویدانانداندا (هندەك رویدان د مەزن و گەلەکن و پێکڤەگرێدانەکا دگەل رویدانێن بەری خوە هەنە) (تروانشی، ٢٠٠٦، ل١٧)، واتە رویدانا بەری بووینە ئەگەرێ رێخوشکرنێ بو دروستبوونا وێ.

تشتەکێ خۆیایە کۆ ژبلی رویدانێ، هەمی رەگەزێن دیترێن پێکهێنەرێ بەرهەمێن ئەدەبی گرنگییا خۆ هەیە و چ جاران رویدان (بە تەنیا ناتوانێ چیرۆکێکی هونەری پیشان بدات، یان بیکات بە بابەتێکی هونەری، چونکە هەموو ڕەگەزەکانی ناو هونەری چیرۆکنووسین یەکتری تەواو دەکەن و هیچ کام لەم ڕەگەزانە بە تەنیا ناتوانێ چیرۆکێکی جوان بخولقێنێ) (بێکەس، ٢٠٠٣، ل١١٩)، و ئەڤ ئاخفتنە بۆ رەگەزێن دیتر ژی ب هەمان شێوەیە، بەلێ دناڤ بەرهەمێن ئەدەبیدا، رویدانێ هەبوونا خۆ وەك رەگەزەکێ

گرنگ سەلماندیە و (هەموو ژانرەکانی گێڕانەوە، لە رووداو بە دەر نین و هەر یەکە بە پێی هەڵکەوت و پانتایی و رووبەری گێڕانەوە و پشووی گێڕانەوە تیایدا رووداو گەلێك لە خۆ دەگرن و نووسەر بە پێی ململانێ و هەڵسوکەوتی کەسانی بەشدار جڵەو بۆ کورتی و درێژییان شل دەکات و ئاڵۆزی و سادەیی رووداوەکانیش لە گێڕانەوەدا گۆڕانی بە سەر دا دێت و جیاوازیش دەبن لە رێچکەگرتنی (سەرەتا، ناوەند، کۆتایی) دا) (سەعید، ٢٠١٣، ل٩١).

رویدان د بەرهەمێن ئەدەبیدا ب شێوێن جواراوجۆر بکار دهێن و (رویدان بەردەوام د بەرهەمێن چیرۆکیدا دهێتە بکارئینان، بێی وێ چەندێ کۆ ڤان رویدانان رێکخستنەکا جێگیر هەبیت) (صادقی، ١٣٨٥، ص٦٤) کۆ رێکخستنا وان رویدانان ژی لدویف جورێ هەر بەرهەمەکێ دهێنە گهۆڕین. هەرچەندە د شیاندا هەیە رویدانان ئێك لدویف ئێك رێز بکەین (ب جورەکێ کۆ رویدانا ئێکێ و دوویێ ببنە ئەگەرێ بەرهەم ئینانا رویدانا سییێ، بڤی شێوەی هەر رویدانەك ژ ئەنجامێ رویدانەك یان رویدانێن پێش خۆ دروست ببیت و ئەو رویدان بخۆ ژی ببیتە ئەگەرێ ئافراندنا رویدانا دویف خۆ) (یونسی، ١٣٨٤، ص١٦٤) ئەو خالا لێرەدا جهێ سەرنجراکێشانێیە ئەوە کۆ هەر رویدانەکێ ب تنێ دێ پەیوەندی دگەل هەر دوو رویدانێن پێش خۆ یان پاش خۆڤە هەبیت، بۆ رێك گرتن ل ئەنجامدانا ڤی کاری کۆ دێ کارتێکرنەکا نیگەتیف کەتە سەر چاوانییا ئافراندنا رویدانێن بەرهەمی، پێدڤیە رویدان ب ئاوایەکێ بهێنە رێزکرن کۆ هەر رویدانەکێ ب تنێ پەیوەندی ب رویدانا پێش خۆ و پاش خۆڤە نەبیت، بەلکی یا باش ئەوە کۆ کارتێکرن لسەر رویدانێن دیتر ژی هەبیت.

لدوور دروستکرنا رویدانێ ژ لایێ نڤیسەریڤە، ئەو چەند هاتیە دیارکرن کۆ (پێش وێ چەندێ کۆ نڤیسەر پەیڤەکێ بنڤیسیت، پلانا بەرزبوونا رویدانێ دهێتە ئەنجامدان هەتا دگەهیتە گۆپیتکا خۆ، و پاشان نزم بوونەڤا وێ هەتا دگەهیتە چارەسەریێ) (کریفش، ١٩٨٧، ص١٧) ئەڤە ژی بۆ مە ئاشکرا دکەت کۆ چاوانیا دروستبوونا رویدانێ بەری هەر تشتەکی د هزرا نڤیسەریدا دروست دبیت، پشتی هینگی دچیتە دناڤ پرۆسێسا نڤیسینێدا، کۆ ئەو ژی بێ گومان ژ لایێ نڤیسەریڤە دهێتە ئەنجامدان.

گەشەکرنا بەرهەمی پێدڤیە ژ ئەنجام و ل دایك بوونەکا سروشتیا رویدانێن سەرەکیێن بەرهەمی بیت، بەلێ ئەڤ سروشتی بوونە نابیت یا ئاشکرا بیت، چونکی (ئەگەر خواندەڤان شیا ب سەرنجدان و ب ئەگەرێ چاوانییا هەر رویدانەکێ بشێت هەست ب چاوانییا رویدانا پاشتر بکەت، ئەڤ چاڤەرێکرنە دێ زیانێ ب بەرهەمی گەهینیت و گۆپیتکا بەرهەمی پێش دەمێ خۆ دێ هێتە ئاشکراکرن) (یونسی، ١٣٨٤، ص١٦٤)، واتە پێدڤیە پێکهاتا وان رویدانان ب شێوەیەکی بیت کۆ هەتا بەرهەم نەگەهیتە گۆپیتکا خۆ، ژ لایێ خواندەڤانیڤە هەست ب وێ رویدانا کۆ ئەنجامی دیار دکەت نەهێتە کرن.

٢. پشـكا دوويـێ: بەرجەسـتەبوونا ئیسـتاتیكایا رویـدانێ د ئەفسـانەیا كوردییـا (لاوێ بەهدینی)دا:

كورتییەك لسەر ئەفسانەیا (لاوێ بەهدینی):

بەهدین بابێ لاوی قەهرەمانێ ئەفسانەیێ پشتی كۆ ژبەر چەند ئەگەران ل باژێرێ خۆ ئامێدیێ دویر دكەڤیت، د گەشتا خۆدا سێ پەرییان دبینیت و دئەنجامدا ژیانا هەڤژینیێ دگەل ئێك ژ ئەوان پەرییان پێك دئینیت و لاو ژ دایك دبیت، پشتی سالەكێ ژ ژیانا هەڤژینیێ پەرییا دایكا لاوی، بەهدین و لاوی ب جهـ دهێلیت و بەهدین ناچار دبیت دگەل زارۆكێ خۆ لاوی ڤەگەڕێتەڤ ئامێدییێ، پشتی ماوەیەكێ كورت بەهدین بابێ لاوی ژی وەغەرا دویماهیێ دكەت و لاو بێ دایك و باب مەزن دبیت.

لاو ژی ژبەر چەند ئەگەران باژێرێ ئامێدیێ جهـ دهێلیت و بەرەڤ دهۆكێ دچیت، بەلێ دیارە دهۆك باژێڕەكێ وەسا نەبوو كۆ یێ ب دلێ لاوی بیت، لەوڕا لاو دچیتە زاخۆ و ل زاخۆ ژی پشتی كۆ ژلایێ هندەك گەنجانڤە دهێتە قوتان، قازیێ زاخۆ دلێ ئەوی پێ دسۆژیت و دبەتە مالا خۆ و پشتی ماوەیەكێ لاو دبیتە زاڤایێ قازی.

لاو ل زاخۆ چەندین داستانێن قەهرەمانی تومار دكەت و بناڤودەنگ دكەڤیت، بەلێ قەدەرا ژیانا ئەوی وەسا خواست كۆ بۆ ماوەیەكێ ژ بۆ لێگەڕیانا خڕخالەكێ بۆ هەڤژینا حاكمێ زاخۆ ل باژێڕی دویر بكەڤیت، د وێ گەشتا لێگەڕیانا خڕخالێدا لاوێ بەهدینی چەندین گوندان ل كارەساتێن مەزن كۆ هندەك كچێن پەرییان بسەر ئەواندا ئینابوون، رزگار دكەت و ل دویماهیێ بۆ حاكمێ زاخۆ دیار دكەت كۆ هەڤژینا حاكمی ژنەكا نەدروست و نەپاك بوویە (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١١٩-١٥٥).

٢-١- دەستنیشانكرنا جۆرێن رویدانێ:

٢-١-١- دەستنیشانكرنا جۆرێن رویدانێ (سەرەكی و لاوەكی):

دڤێ ئەفسـانەیێدا وەك هەر بەرهەمەكـێ دیتـرێ ئەدەبـی، هژمارەكـا رویـدانێن سەرەكی و لاوەكی تێدا بەرچاڤ دبن:

٢-١-١-١- رویدانێن سەرەكی:

دڤێ ئەفسانەیێدا چەندین رویدانێن سەرەكی هەنە، كۆ هەر ئێك ژ وان رویدانان ژلایێ خۆڤە دبنە ئەگەرێ پێشڤەبرن و ب ئەنجام گەهشتنا چەندین رویدانێن دیتر.

سـەرەكیترین رویـدانا ڤـێ ئەفسـانەیێ دیتنـا سـێ پەرییـانە ژ لایـێ كەسـایەتییا (بەهدین)یڤە، (سێ كوتر هاتن دادان سەروێ دارا ل هنداڤ كانیكێ.. ئەڤ كوترە سێ پەرێ بون) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٢)، د ئەنجامێ دیتنا ئەوان سێ پەرییان و گۆهداریكرنا ئاخفتنێن

ئەوان، رویدانەکا دیترا سەرەکی بڕیارا (بەهدین)ی بوو (بلا من کورەکێ مێرخاس و ب هێز هەبیت) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٣) کۆ رویدانا ڤێ بڕیارێ دبیتە ئەگەرێ ژدایکبوونا قەهرەمانێ ڤێ ئەفسانەیێ (خودێ کورەک دا وان و ناڤێ کورێ خوە کرە لاو) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٤).

رویدانەکا دیترا سەرەکی، دیتن و دڵ پێ سۆتنا (لاو)ییە ژ لایێ (قازی)یێ باژێرێ زاخۆ (دوان ناڤبەران دا قازی یێ باژێری د وێرێ را بوری چاڤ ب لاوی کەفت.. دلێ وی گەلەک پێ سۆت چو دەستێ وی گرت) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٦) و ئەڤ هەڤدیتنە دبیتە ئەگەرێ وێ چەندێ کۆ چەندین رویدانێن دیتر دروست ببن و هەتا دویماهییا ئەفسانەیێ ئەڤان دوو کەسایەتییان پەیوەندی دگەل ئێکدی بمینیت.

٢-١-١-٢- رویدانێن لاوەکی:

هژمارەکا زۆرا رویدانێن لاوەکی دڤێ ئەفسانەیێدا هەنە، کۆ ژبەر سنووردارببوونا ڤەکۆلینێ ئەم دێ ب تنێ ئاماژە ب هژمارەک ژ وان رویدانان دەین:

ئێک ژ رویدانێن لاوەکیێن ڤێ ئەفسانەیێ دەرکەفتنا (بەهدین)ییە ل باژێڕێ ئامێدیێ، دەمێ (بەهدین) دزانیت کۆ برایێن ئەوی کەربێن ژێڤە دبن، ئەو ڤێ بڕیارێ ددەت:

(دایێ من دڤێت ئەز هەیامەکێ ژ برایێن خوە دویر کەڤم ..... بەهدین ژ باژارێ ئامێدیێ دەرکەت) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢١)، ئەڤ دەرکەفتنا ئەڤی کەسایەتی دبیتە ئەگەرێ وێ چەندێ کۆ ئەو هندەک پەرییان ببینیت، کۆ هەڤدیتنا (بەهدین)ی دگەل پەرییان ب مەزنترین و سەرەکیترین رویدانا ڤێ ئەفسانەیێ دهێتە دانان و ئەڤ رویدانا لاوەکی بوویە رێخۆشکەرەک بۆ دروستبوونا وێ رویدانا سەرەکی.

(هەردوکا بۆ ئێک و دو سویند خوارن ل سۆزێن خوە لێڤە نەبن.. باوەری یێ کەڤلوژانکێن خوە دانەڤ بەهدینی) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٤)، رویدانا سویندخوارنا ڤان هەر دوو کەسایەتییان رویدانەکا لاوەکییە، بەلێ د هەمان دەمدا خزمەتا پێشڤەبرنا رویدانان کرییە و هەروەسا بوویە رێخۆشکەرەک ژی بۆ دروستبوونا روویدانەکا سەرەکی کۆ ژدایکبوونا (لاو)ی قەهرەمانێ ڤێ ئەفسانەیێیە و زێدەباری وێ چەندێ ژی کۆ لدویڤدا چەندین روویدانێن دیترێن لاوەکی دروست دبن.

رویدانەکا دیترا لاوەکییا ڤێ رویدانێ مرنا باب و داپیرا (لاو)ی قەهرەمانێ ڤێ ئەفسانەیێنە (لێ بەلێ بەختێ رەش چاخەکێ کێم بوری و بەهدین مر و لاوێ وی بو ئێتیم و سێوی ب هیڤی یا داپیرێ ڤە.. بەلێ نازدار و نازاندی هاتە ب خودان کرن هەتا گەهشتە چاردە سالی یێ پیرا وی ژی مر) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٥) و ئەڤ رویدانا لاوەکییە دبیتە ئەگەرێ وێ چەندێ کۆ قەهرەمانێ ئەفسانەیێ هەروەک بابێ خۆ کۆ بڕیارا بجهـ هێلانا

بازێڕێ ئامێدیێ دابوو، ئەویش بڕیارا بجهـ هێلانا بازێڕێ خۆ ئامێدیێ بدەت و بەرەڤ بازێڕێن دیتر بچیت (ڕۆژەکێ گوتە خوە وەدیارە جهێ من ل ڤی بازێری نینە) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٥) و ئەڤ رویدانا لاوەکی دبیتە ئەگەرێ دروستبوونا رویدانا سەرەکییا دیتنا (لاو)ی قەهرەمانێ ئەفسانەیێ ژ لایێ (قازی)یێ بازێرێ زاخۆڤە.

هەروەسا رویدانا چوونا (قازی) و (لاو) ی بۆ مەیدانکێ ژی (هەر دو پێکڤە چوونە مەیدانکێ و لاوێ بەهدینی ل ناڤ مەیدانکێ گەریا و کەرێ خوە فرۆتن) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٧) رویدانەکا لاوەکییە و ب تنێ خزمەتەکێ بۆ دروستبوونا هندەک رویدانێن دیتر دکەت.

رویدانەکا دیترا لاوەکی (ئەوێ رۆژێ بو شادی و شاهی ل ناڤ گوندی.. هەر ئێک ئێکە و دو دویە ل کەلەکا سوار د بون ژ ڤی لای دەرباز دبون لایێ دی و ژ لایێ دی ڤە دگەریان) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٤٤)، کەیفخۆشییا خەلکێ گوندی ب مەرەما رزگاربوونێیە ژ کارەساتەکێ کۆ ئەو زێدەتر ژ سالەکێ بوو خەڵکێ گوندی لبەر دناڵاند.

ئەڤە و چەندین نموونەیێن دیترێن رویدانێن لاوەکی دڤێ ئەفسانەیێدا هەنە.

٢-١-٢- دەستنیشانکرنا جۆرێن رویدانێ (کەتواری و ئاشۆپی):

٢-١-٢-١- رویدانێن کەتواری (واقیعی):

دڤێ ئەفسانەیێدا زێدەباری هەبوونا چەندین رویدانێن ئاشۆپی (کۆ دێ پاشان ئاماژە پێکەین)، د هەمان دەمدا چەندین رویدانێن کەتواری ژی تێدا رووی ددەن.

(پشتی مرنا کاک مێری هەفت کوڕ ل شونێ مان، ژ هەمیان بچویکتر ژ هەمیان خوشتڤی تر بو ل نک پاتشاهی، ژ هەمیان مێرتر بو و ژ هەر شەش براییێن خوە زانا تر بو ل نک پاتشاهی) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢١)، ئەڤ رویدانا مرنێ و حەفت کوڕ ل شوینێ مان، رویدانەکە کۆ د کەتواری ژی دا رووی ددەن و هەروەسا کۆ ئێک ژ حەفت برایان ل نک شاهی (کۆ دبیتە مامێ ئەوان کوڕان) ل هەمیان خۆشتڤیتر و زاناتر بیت ژی رویدانەکە کۆ ئەگەرێن رویدانا وێ د کەتواری ژی دا هەنە.

رویدانەکا دیترا کەتواری چوونا (لاو)ییە بۆ داران، (ئێدی ژ وێ رۆژێ و پاشدا لاوێ بەهدینی بۆ داری و هەمی رۆژان د گەل داریا د چوو ئاقاری و بارێ خوەیێ دارا د ئینا.. بەلێ هەتا هەڤالێن وی نیف بار د جڤاند لاوی بارێ خوە دکر و دروست دکر و د ما ل هیڤی یا وان) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٧)، ئەڤەژی رویدانەکا کەتوارییە و د ژیانا رۆژانەژی دا ئەنجامدانا ڤان جۆرە کاران تشتەکێ ئاساییە.

رویدانەکا کەتوارییا دیترا ڤێ ئەفسانەیێ، رویدانەکا بەحسێ سرۆشتی دکەت، (دنیا بەهارە.. چاخێ گەشت و سەیرانا هات.. دەشت و دەر خەملین، گول و گولزار کەملین.. ژنێن میر و وەزیرا.. دەولەمەند و فەقیرا قول ب قول دەرکەتن.. هندەک ل بەر ئاڤێ و هندەک ل دەشت و گرا.. هندەک ل کێرێ و زویرا.. هندا گول د چنین ژ توخمێ میرا.. هندا سیرک و پویتک د کرن بو ناڤ ژاژی و پەنیرا) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٣٤)، ئەڤ رویدانا سرۆشتی د کەتواری ژی دا رووی ددەن، چ هاتنا وەرزێ بەهارێ و خەملینا دەشت و دەران بیت و یان ژی چ دەرکەتنا خەلکی و کرنا گیایێن دەستنیشانکری بیت بۆ ناڤ ژاژی و پەنیرا، ئەڤە هەمی ئەو رویدانن کۆ د ژیانا رۆژانەژی دا رووی ددەن.

٢-١-٢-٢- رویدانێن ئاشۆپی (خەیالی):

هژمارەکا زۆرا رویدانێن ئاشۆپی دڤێ ئەفسانەیێدا هەنە کۆ دگەل ژیانا ئاسایی ناگۆنجن و ژبەر وێ چەندێ کۆ رویدانێن ئاشۆپی د بەرهەمێن ئەفسانەییدا بەرچاڤ دبن، ئەم دێ هەول دەین پتر ژ جۆرێن دیترێن رویدانان گرنگی ب رویدانێن ئاشۆپی بدەین.

ئێکەمین دیاربوونا دیاردەکا ئاشۆپی دڤێ ئەفسانەیێدا دیاربوونا سێ پەرییانە کۆ ل دەستپێکێ ب شێوێ کوتر دیار دکەڤن:

(دگەل دەنگێ فڕینا دفنێن هەسپی بەهدینی گوهـ ل دەنگێ فڕینا چەند کوتران بو.. دبن چاڤان ڕا نێری سێ کوتر هاتن دادان سەروێ دارا ل هنداڤ کانیکێ.. ئەڤ کوترە سێ پەرێ بون، ناڤێ ئێکێ سۆز بو و یادی پەیمان بو.. یا دیتر باوەری بو) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٢)، هەبوونا پەرییان د کەتواریدا نینە و نەخاسمەژی ئەگەر ئەو پەری خۆ ب شێوێ سێ کوتران دیار بکەن.

دانانا مۆرکا خەوی لسەر دلێ مرۆڤی د پێخەمەت وێ چەندێ دا ژ خەو نەڕابیت رویدانەکا دیترا ئاشۆپییا ڤێ ئەفسانەیێیە، (ئەڤە مۆرکا خەوێ یا ڤ من.. دێ دانمە سەر دلێ وی هەتا ئەم خوە د هاڤێژین ئاڤێ و پاشی ئەم دێ وی هشیارکەین) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٣)، کۆ ڤان جۆرە رویدانان د کەتواریدا هەبوونا خۆ نینە.

د ئەنجامێ ڤێ هەڤدیتنا (بەهدین)ی و سێ پەرییان، کۆ هەر ئێک ژ ئەوان گوتبوو ئەگەر شوی ب (بەهدین)ی بکەت دێ زارۆکەکێ خودان هندەک تایبەتمەندیێن دیاکری بۆ ئینیتە سەر دونیایێ، پەرییا ب ناڤێ (باوەری) ژلایێ (بەهدین)یڤە دهێتە هەلبژارتن و شوی ب ئێکدی دکەن (هوستا و بەرهوستا کومکرن و قەسرەکا گەلەک جوان ل سەر وێ کانیکێ ئاڤا کر.. ئەو و باوەری تێڤە بونە بویک و زاڤا) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٤) بێ گومان شویکرنا مرۆڤان و پەرییان دگەل ئێکدی ژی رویدانەکا دیترا ئاشۆپییە.

پشتی ب ئێکگەهشتنا (بەهدین) و (باوەری)یێ، پەرییەکا دیتر یا ب ناڤێ (سۆز) (ژکەربێن باوەری و بەهدینی دا چوو خوە گەهاندە دێوەکێ و شوی ب دێوی کر) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٤)، هەبوونا پەری و دێوان و هەروەسا شویکرنا ئەوان دگەل ئێکدی، د ژیانا رۆژانەدا نینە و ب رویدانەکا ئاشۆپی دهێتە دانان.

رویدانەکا دیترا ئاشۆپیا دڤێ ئەفسانەیێدا بەرەنگارییا دناڤبەرا (لاو)ی و شێرەکێیە، (هەما ژ جهـ قیت کرە شێری و شێر ژی ب بەروی ڤەهات هەردوکا خوە د ئێک وەرکرن بەلێ وی نەهێلا شێر بگەهیتە وی و مستەک ل ناڤچاڤێن شێری دا و شێر گێژکر ل گوهێن شێری سوار بو و شێر هەڤسار کر و دەڤێ وی لغاف کر. هێسترا خوە بارکر و بارەک ل دویف شیانا شێری هاڤێت سەر پشتا وی و سەرێ وی کێشا و قەستا باژێرێ زاخو کر) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٨-١٣٠)، سەرەدەریکرنا بڤی ئاواییا مرۆڤەکی دگەل گیانەوەرەکێ وەک شێری و لغافکرن و بارکرنا داران ل شێری، رویدانەکە کۆ دگەل کەتواری ناگونجیت، چونکی نە چ مرۆڤان ئەو شیان هەنە ڤان جۆرە سەرەدەریکرنان دگەل گیانەوەرەکێ وەک شێری ئەنجام بدەت و نەک شێر گیانەوەرەکێ هندە یێ ئارامە کۆ ئەڤ جۆرە سەرەدەریکرنە پشتی شەڕی دگەل وی بهێنە ئەنجامدان.

ئەو رویدانێن دناڤبەرا (لاو)ی دگەل هەر سێ کچێن (پەری مراری)یێ (کۆ د بنەڕەتدا هەمان پەری یا بناڤێ (سۆز) بوو یا شوی ب دێوەکێ کری)، بناڤێن (گولاڤ) و (هەتاڤ) و (خوناڤ)یدا رووی دای، هەمی رویدانێن ئاشۆپینە و دگەل راستیێ ناگونجن، (گەرماڤەکا هەی ل ڤی باژێری دڤێت هەر سال جارەکێ ئەم ڤێ گەرماڤی ب مالین.. ئەڤە ژی هەر سال گەڕا مالەکێ یە.. ئەوێ چو دبن گەرماڤێ ڤە ئیدی دەرناکەڤیت.. ئەوژی پشتی گەرماڤ پاکژ دبیت) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٣١) هەبوونا کچا دێوەکێ یا ب ناڤێ (گولاڤ) د بن گەرماڤێڤە و کوشتنا هەر کەسێ بچیتە د گەرماڤێڤە رویدانەکە کۆ دگەل کەتواری ناگونجیت. رویدانا سەرئێخستنا مرییان ل قەبری (خودێ بو مە بەلایەک پەیداکریە و تشتەکێ هەلەپەی مە کری، ئەم دێ ئێڤاری هەمی یان ڤەشێرین ئەو دێ ب شەڤ جارەکا دی هەمی یان سەر ئێخیت) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٣٨) کۆ ئەڤ کریارە (هەتاڤ)ێ ئەنجام ددا، رویدانەکا دیترا ئاشۆپییە و د کەتواریدا چ جاران رووی نەدایە کچا دێوەکێ کۆ هەر هەبوونا خۆ د کەتواریدا نینە ڤان جۆرە کریاران ئەنجام بدەت. هەروەسا ئەو کریارا (خوناڤ)ێ ئەنجام ددا (ماسیگر دەرکەتن ماسیا هەر ئێکێ گەهشتە ناڤ رویباری هندا بو.. ئێک ل ڤێرێ و دو ل وێرا هەنێ.. کەلەکڤانا کەلەکێن خوە بەردانە د ئاڤێ دا.. بەلێ خوەزی نەچوبان؛ چونکی هەر ئێکێ چوی کەس ژ وان ل مە نەڤەگەریا یە) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٤١-١٤٢)، ئەو ژی ب ئێک ژ وان رویدانێن ئاشۆپی دهێتە هژمارتن کۆ دڤێ ئەفسانەیێدا

هاتین، چونکه هەبوونا کچا دێوەکێ دناڤ رویبارەکێ و بەزرکرنا خەلکی دناڤ رویباریدا ژ لایێ وێڤە رویدانەکە کۆ د ژیانا رۆژانەدا ئەستەمە بهێتە دیتن.

رویدانەکا دیترا ئاشۆپی دڤێ ئەفسانەییێدا بلندکرنا قەهرەمانێ ئەفسانێ و برنا ئەوییە بۆ دەڤەرەکا دیتر (هەر چەوا ب سەرکەتە سەر ملێن پیرێ ئێدی لاوێ بەهدینی خوە نەدیت.. پیرێ فلقازەک ل خوە دا و لاوێ بەهدینی بلند کرە بەر تاریرەشکا.. هند ب خوە حەسیا یێ ل بەر لێڤا دەریایەکێ و هەتا ناڤتەنگێ یێ دخیزی ڕا) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٤٧-١٤٨)، ئەڤ رویدانا بلندکرنا مرۆڤان بۆ ئەسمانی و ڤەگۆهاستنا ئەوی بۆ جهەکێ دیترژی د ژیانا ئاساییا مرۆڤاندا رووی نادەن و ب رویدانەکا ئاشۆپی دهێتە هژمارتن.

رویدانەکا دیترا ئاشۆپی ئینانا (ژنا پسمێر)ییە، (خوناڤ دەرکەت و پشتی بێهنەکێ ژنا پسمێری حازرکرن) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٥٣)، ئینانا کەسەکێ ل جهەکی بۆ جهەکێ دویر ئەوژی د ماوەیەکێ کورتدا رویدانەکە کۆ د کەتواریدا ناهێتە ئەنجامدان.

ژبلی ڤان رویدانێن ئاشۆپی چەندین رویدانێن دیترێن ئاشۆپی دڤێ ئەفسانەییێدا بەرچاڤ دکەڤن.

٢-٢- چەندین لایەنێن دیترێن ئیستاتیکی د رویدانێن ئەفسانەیا (لاوێ بەهدینی)دا:

ژبلی ئەو جۆرێن رویدانێ یێن ڤێ ئەفسانەیێ کۆ مە دەستنیشان کری، چەندین لایەنێن دیترێن ئیستاتیکی یێن رویدانان د ڤێ ئەفسانەییێدا بەرچاڤ دبن، کۆ بریتینە ژ:

٢-٢-١- پێشبینیکرن:

دڤێ ئەفسانەییێدا هندەک رویدان دهێنە پێشبینی کرن کۆ د داهاتیدا دێ رووی دەن:

هەر سێ پەری دەمێ بەهدینی دبینن، هەر ئێک ژ ئەوان د ئەگەرێ شویکرن ب بەهدینی پێشبینییا چاوانییا زارۆکی دکەن، ئێکەمین جار پەرییا بناڤێ (سۆز) وەسا دبێژیت: (گەلی خوشکا هوین دزانن گەر شوی ب بەهدینی بکەم؛ دێ من کچەک هەبیت جوانێن وەکی وێ ل ئەرد و ئەسمانا پەیدانابن) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٢)، پاشان پەرییا بناڤێ (پەیمان) دبێژیت: (پا ئەگەر ئەز شوی ب بەهدینی بکەم؛ دێ من کوڕەک هەبیت لاوێن وەکی وی ل ئەرد و ئەسمانا نابن) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٣)، ل دویماهییێ پەرییا بناڤێ (باوەری) دبێژیت: (پائەگەر ئەز شوی ب بەهدینی بکەم؛ دێ من کورەک هەبیت نە مێرێن وەکی وی پەیدابن و کەسی هێزا وی د دنیایێ دا نابیت، دێ حکمی ل هەمی تشتێن زیندی کەت، بەلێ پتریا ژیانا وی دێ یا ب بگروڤەکێش بیت) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٣)، د ئەنجامێ گۆهلێبوونا ڤان ئاخفتنان ژ لایێ (بەهدین)یڤە، (بەهدین) بڕیارا هەڵبژارتنا پەرییا بناڤێ (باوەری) ددەت و پاشان بۆ مە دیار دبیت کۆ براستی کۆڕەکێ وەسا ل دایک دبیت وەکی

پێشبینی بۆ هاتییە کرن کۆرەکێ گەلەک ب هێزە و ژیانا ئەوی کۆرێ یا تەژی ئاریشە و بگروڤەکێشە، ئەڤە ژبلی وێ چەندێ کۆ (هێشتا ژینێ لاوی نەبویە سێ هەیڤ دەیکا وی دگەل خوشکێن خوە چوو) (ل١٢٤) و پاشان ل (بەختێ رەش چاخەکێ کێم بوری و بەهدین مر و لاوێ وی بو ئێتیم و سێوی ب هیڤی یا داپیرێ ڤە.. بەلێ نازدار و نازاندی هاتە ب خودان کرن هەتا گەهشتە چاردە سالی یێ پیرا وی ژی مر) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٥)، لدوور ئەو پێشبینیێن هەر دوو پەریێن دیتر (سۆز) و (پەیمان)ێ کرین، ئەو دوو پێشبینی هەروەک پێشبینییا پەری (باوەری)یێ دا هێتەدی، ئەگەر (بەهدین) بریارا هەڤژینیێ دگەل هەر ئێک ژ ئەوان پەرییان دابایە.

٢-٢-٢- پێکڤەگرێدانا رویدانان:

دڤێ ئەفسانەییدا رویدان هەنە ژلایێ کەسایەتییانڤە تێدا دهێنە رویدان و بۆ ماوەیەکێ درێژ بەحس ل ئەنجامدەرێ وێ رویدانێ ناهێتەف کرن، پاشان ل دویماهیکێن ئەفسانەیێ ب پێکڤەگرێدانا هندەک رویدانێن دیتر ئەو کەسایەتی د ئەفسانەییدا پەیدا دبنەڤە.

پشتی کۆ پەری (سۆز)ێ ژ کەربێن (بەهدین) و (باوەری)ییدا شوی ب دێوەکێ دکەت دا ل داهاتیدا دژایەتییا (لاو)ی بکەت (ل سەر ڤێ کریارا وێ یا نەپاک خودێ خڤس لێکر و هێلا د دنیایێ دا هەمی دەرگەهێن ئەسمانی لێ گرتن.. پشتی سێ کچ ژ دێوی هەبوین ناڤبەرا وێ و دێوی تێک چوو) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٤)، ئیدی بەحسکرن ل سەر رویدانان لدوور پەری (سۆز)ێ د ئەفسانەییدا هەتا ل دویماهیکێن ئەفسانەیێ ئاماژە پێ ناهێتەف کرن، هەتاکۆ پاشان د ئەنجامێن هندەک رویدانان‌دا ئەو کەسایەتی رۆلی د ئەفسانەییدا دبیننەڤە، (لاو تو هێشتا ناڤێ من نزانی.. ناڤێ من نۆکە دەراڤە.. بەلێ ناڤێ من سۆز بو.. پشتی دەستە خوشکا من شوی ببابێ تە کری من ژ کەربێن دەیکا تەدا شوی ب دێوەکی کر بو.. دەرگەهێن ئەسمانی ل من هاتن گرتن سەر ڤێ گونەهێ) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٥٣)، کۆ ڤێ دیاردێ ژی لایەنەکێ دیترێ ئیستاتیکی ب رویدانێن ڤێ ئەفسانەیێ بەخشییە، ب تایبەت ژی کۆ هەر ل دەستپێکێ مەرەما شویکرنا ئەوێ ب دێوی ئەو بوویە کۆ (دا هەر ژ نفشێ لاوێ بەهدینی دژی وی پەیدا ببن) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٢٤) و ئەڤ کەرب و کینە هەر یا مایە د دلیدا هەتا ل دویماهیکا ئەفسانەیێ رویدان دناڤبەرا ئەوێ و (لاو)یدا دروست دبن (پشتی لاوێ بەهدینی ژ ئاڤێ دەرباز بوی من ل کنارێ باژێرێ دوورێ گرت، من لاو د سەردا بر و ل داویێ من دانا سەر ملێن خوە و من فلکەک ل خوە دا هەر خودێ د زانیت ل کیش لایێ دنیایێ ڤە ئەردی کەتیە) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٥١)، ئەڤەژی د دەمەکیدا کۆ ل دویماهییا ئەفسانەیێ ئەڤ کەرب و کینەیا (سۆز)ێ بەرامبەر (لاو)ی نامینیت.

٢-٢-٣- دیارنەبوونا ناسنامەیا کەسایەتییان:

دڤێ ئەفسانەیێدا هژمارەکا رویدانان دهێنە رویدان کۆ ناسنامەیا ئەنجامدەرێن وێ هەتا دویماهیکا ئەفسانەیێ ب نەدیاری دمیننەڤە.

ئێکەمین رویدانا دهێتە رویدان کۆ ناسنامەیا کەسایەتی ب نەدیاری دمینیتەڤە وی دەمییە کۆ (لاو) ب مەرەما پاقژکرنێ دچیتە د گەرماڤێڤە و کەسەک هەولا کوشتنا ئەوی ددەت (بەری دەرکەڤیت دو تشت گران کەفتن سەر ملێن وی و لاوێ بەهدینی د ئاخێ دا برە خوار هەتا ناڤتەنگێ چوو د ئاخێ را.. وی ژی نەکرە نەمەردی و هەردو دەستێن خوە هاڤێتن وێ گرانی یێ.. زانی دو پێن نەرمێن ژنکانن) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٣٢)، ناسنامەیا کەسایەتییا ئەڤێ ژنکێ هەتا دویماهیکا ئەفسانەیێ ئاشکرا نابیت.

رویدانەکا دیتر یا کۆ رووی ددەت و ناسنامەیا کەسایەتیێ ب نەدیاری دمینیت وی دەمییە کۆ کەسایەتییا (لاو)ی (ل چاخەکێ هند پێ حەسیا دەستەکی ناڤتەنگا وی گرت و گڤاشت و کێشا بو دەرێ.. هەما لاوی نەکرە نەمەردی و دەستێ خوە هاڤێتە وی دەستی و گرت و گڤاشت.. قیژیەک ب خودانا دەستی کەفت) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٣٩)، دگەل دیارنەبوونا ناسنامەیا ئەڤێ کەسایەتیێ، د هەمان دەمدا ژلایێ (لاو)ی و هەروەسا هەتاکۆ ژلایێ خواندەڤانی ژی ئەو هزر دهێتە کرن کۆ ئەڤ کەسایەتییە هەمان ئەو کەسایەتی بیت یا د گەرماڤێڤە هەولا کوشتنا (لاو)ی دای، چونکی (لاو) ب مەرەما دیتنا خرخالێ ژ باژێری دەرکەتییە و پشتی دەست بەردانا ئەڤێ کەسایەتیێ (ژ نوی هاتە بیرا وی کا بوچی داخوازا خرخالا نەکر) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٣٩)، بەلێ ل دویماهییا ئەفسانەیێ ناسنامەیا ئەڤێ کەسایەتیێ ژی ئاشکرا دبیت.

رویدانا دیتر یا ناسنامەیا کەسایەتییا وێ ب ڤەشارتی دمینیت، (بو جارا سێیێ دەستێ وی ژ تشتەکێ گرت زانی ئەڤە دەستێ ژنکەکێ یە و ژ کەل گرت و گڤاشت.. بەری ل دەستی بدەت و بشکێنیت) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٤٤) و هزر دهێتە کرن ئەڤەژی هەمان کەسایەتییا هەر دوو رویدانێن دیتر بیت (پشتی لاوێ بەهدینی دەست بەردا ژ نوی داخوازا خرخالا هاتە بیرا وی) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٤٤).

ل دویماهییا ئەفسانەیێ هنگی ناسنامەیا ئەڤان سێ کەسایەتییان دیار دبیت کۆ هەر سێ کچێن (سۆز)ێنە ئەوا شوی ب دێوەکی کری:

(گولاڤ: دایێ ب خودێ وەک تو دزانی ئەڤە چەند سالەکە ئەز فێری باژێرێ زاخو ببوم، هەر سال گەڕا مالەکێ بو گەرماڤێ پاکژ بکەت) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٤٩)

(هەتاڤ: دایێ ب خودێ من کەس نە د کوشت.. ئەز هیی ببوم گوندەکی ل دەشتا دوبانێ، وان مرییێن خوە ب رۆژ دڤەشارتن و من ب شەڤ ئەو د ئینان دەر) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٥٠)

(خوناڤ: دایێ ب خودێ من ژی ل بەر لێڤا روبارێ دیجلە بو خوە کارەک دیت بو، هەرچی ماسیگرەک بایە.. ریڤنگ و کاروانیەک بایە من نە دهێلا کەس ژ ئاڤێ دەباز ب بیت) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٥٠)، پشتی دانپێدانا ئەڤان سێ کەسایەتییان ب کریارێن خۆ، د وی دەمیدا بۆ (لاو)ی و هەروەسا هەتاکۆ بۆ خواندەڤانان ژی ناسنامەیا ئەوان دیار دبیت.

٢-٢-٤- زیرەکی و ئاقلمەندی:

د ڤــێ ئەفســانەییدا ژبلــی هێزاتیــێ، زیرەکــی و ئاقلمەنــدییا (لاو)ی قەهرەمــانێ ئەفسانەیێ د ئەنجامێ هندەک رویدانانڤدا ب ئاشکرا دیار دبیت، ئاماژە ب تشتەکێ دکەت کۆ د هندەک کاودانانڤدا راستییا وی تشتێ قەهرەمانێ ئەفسانەیێ ئاماژە پێکری دیار دبیت.

دەمــێ (پســمیر) داخــوازا خرخــالێ ل (لاو)ی دکەت و ژ ئەگەرێ پەیــدانەکرنا وێ هەرەشا کۆشتنێ ل ئەوی و (قازی) دکەت، (لاو) ئاماژە ب دلسۆزییا ژنا (پسمیر)ی دکەت:

(لاو: ئەو ژنا تو سەرا وێ کو خرخالەک ڤیای و نەهەی تو سەرێ مرۆڤەکی بو ب برِی تە رۆژەکێ جەرِباندیە ژ دل دلسووژا تەیە.. یان ژی تەنێ دەڤە؟

پسمیر: نەخێر نە پێتڤی جەرباندنێ یە.. چونکی ژنا من حەژ من د کەت.

لاو: هەر گاڤا هات جەرِباندن؟

پسمیر: ئەگەر وەکی هزرکرنا مـن نەبیت سۆزبیت سەرێ وێ ژێڤەکەم) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٣٦)، پشتی کۆ (لاو) ب مەرەما پەیداکرنا خرخالێ ل بازێرێ زاخۆ دەردکەڤێت، ل دویماهییا ئەفسانەیێ ئاماژە ب ژنا (پسمیر)ی دهێتەڤ کرن:

(دەراڤ: ئەوا تو هنارتی خرخالا ژنەکا دەهمەن پیسە.

لاو: ((هات بیرا وی ژ گۆتن گۆتبو پسمیری)) مـن دڤێت هوین بو مـن نۆکە ژنا پسمیری ل ڤێرێ ئامادە بکەن) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٥٣)، پشتی ژنا (پسمیر)ی ل وێرێ هاتیە ئامادەکرن، ب مەرجێ پێدانا خرخالان دەهمەن پیسییا ئەوێ دیار دبیت:

(ژنـک رازی بـو.. هەردو خرخـال کـرن لنگـێ خـوە و خـوە بدەسـت لاوی ڤە بەردا) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ل١٥٣)، رویدانا ناپاکییا ژنا (پسمیر)ی سەلماندنا وێ ئاخفتنێ بوو یا (لاو)ی بەری کۆ ژ بازێرێ زاخۆ دەربکەڤیت دگەل (پسمیر)ی ئەنجامدا بوو، کۆ ئەڤ چەندەژی زیرەکی و ئاقلمەندییا قەهرەمانێ ئەفسانەیێ خۆیا دکەت.

ڤی لایەنی ئیستاتیکایەکا دیتر ب ڤێ ئەفسانەیێ بەخشییە، ب تایبەت ژی دەمێ کۆ قەهرەمانێ ئەفسانەیێ دیالۆگەکا بڤی ئاوایی دگەل (پسمیر)ی ئەنجام ددەت، پێدڤییە یا بێ مەرەم نەبیت و لدویماهیێ ئەنجامەک بۆ وێ ئاخفتنێ هەبیت.

٢-٢-٥- وەکهەڤیا ئاخفتنان:

د ئەفسانەییێدا سێ رویدان ژ لایێ قەهرەمانی دهێنە ئەنجامدان کۆ د ئەنجامێ وان رویداناندا کەسایەتی ل لایەنێ بەرامبەر ئاخفتنێن نزیک لهەڤ ئەنجام ددەن.

د رویدانا ئێکێدا کەسایەتییا لایەنێ بەرامبەر بڤی ئاوایی دپەیڤیت:

(لاوێ بەهدینی من بتە و تو ب خودێ تو من بەردە ئەز تە بەر د دەم.. ئیدی من توبەیە ئەز نزیکی ڤی باژێری نەبم) (ل١٣٢).

د رویدانا دوویێدا ئاخفتن بڤی شێوەیی دهێتە کرن:

(لاوێ بەهدینی من ب تە و تو ب خودێ تو من بەردە، من توبەیە ئەز ئێدی ڤی کاری نەکەم) (ل١٣٩).

د ئەنجامێ رویدانا دیتردا، خودانا دەستی دبێژیت:

(من ب تە و تو ب خودێ لاوێ بەهدینی تو من بەردە سۆز بیت ئێدی ئەز ڤی کاری نەکەم) (ل١٤٤).

ئەنجامدانا ڤان ئاخفتنێن وەکهەڤ ئانکۆ نزیک لهەڤ د سێ رویدانێن جودادا، ژبلی وێ چەندێ کۆ جوانییەک بڤی بەرهەمێ ئەدەبی بەخشییە، د هەمان دەمدا هزرەکێ ل دەڤ خواندەڤانی دروست دکەت کۆ ئەنجامدەرێ ڤان سێ دیالۆگان ئێک کەسایەتی بیت، چونکی ئەڤ هەر سێ ئاخفتنە زێدەباری هندێ کۆ د سێ رویدانێن لهەڤجودا هاتینە ئەنجامدان، بەلێ هەر سێ دیالۆگ ل ئەنجامێ رویدانێن رزگارکرنا خەلکەکێ ل کارەساتەکێ بوویە کۆ بۆ ماوەیەکێ درێژ بوو خەلکێ وان دەڤەران پێ دنالاند.

- ل دویماهیێ جهێ ئاماژەپێدانێیە کۆ چەندین رویدانێن دیترژی دڤێ ئەفسانەیێدا دهێنە ئەنجامدان، کۆ ب مخابنیڤە هندەک ژ وان رویدانان دویرن ژ دابونەریت و رەوشت و کەلتورێ کوردان، ئەگەرێ ئاماژەنەکرن ب وان رویدانان دڤێ ڤەکۆلینێدا بۆ هندێ دزڤریت کۆ مە لدویف ناڤونیشانێ ڤەکۆلینێ ب تنێ ئاماژە ب وان رویدانان کرییە کۆ جوان د بەرهەمیدا هاتینە بکارئینان و لایەنەکێ ئیستاتیکی ب بەرهەمی بەخشییە، نەک وان رویدانێن ب دیتنا مە بەرهەم تا رادەیەکێ کرێت کری و دشیاندا نەبیت د هەمی روینشتناندا بهێنە گۆتن.

ئەنجام

١. رویدانێن ئەفسانەیێن کوردی هەمەجۆری پێڤە دیارە و ژ روویێ رویدانانڤە و جوان بکارئینانا وان یا دەوڵەمەندە.

٢. د ئەفسانەیا (لاوێ بەهدینی)دا هەولا کوردیبوونا ئەفسانەیێ یا پێڤە دیار و ئاشکرایە، زێدەباری بکارئینانا باژێر و گوندێن کوردی، ناڤێن هەمی کەسایەتییان ژی ب کوردینە.

٣. رویدانێن (سەرەکی و لاوەکی) د ڤێ ئەفسانەیێدا ب باشی هاتنە بکارئینان و رویدانێن لاوەکی ب ئاوایەکێ باش خزمەتا ئافراندن و پێشڤەبرنا رویدانێن سەرەکی کرییە.

٤. د ئەفسانەیا (لاوێ بەهدینی)دا تا رادەیەکێ باش هەڤسەنگی دناڤبەرا رویدانێن (کەتواری و ئاشۆپی)دا هاتیە بەرچاڤ وەرگرتن و رویدانێن ئاشۆپی ب ئاوایەکێ باش کۆ دگەل سرۆشتێ بەرهەمی بگۆنجن هاتینە بکارئینان.

٥. د ڤێ ئەفسانەیێدا هندەک لایەنێن ئیستاتیکی ژ روویێ (پێشبینیکرن) و (پێکڤەگرێدانا رویدانان) و (دیارنەبوونا ناسنامەیا کەسایەتییان) و (زیرەکی و ئاقلمەندی) و (وەکهەڤیا ئاخفتنان) تێدا دیار دبن، کۆ ئەڤ چەندە هەمی ژ ئەنجامێ هندەک رویدانێن جوراوجور دهێنە سەلماندن.

٦. د ئەفسانەیا (لاوێ بەهدینی)دا هندەک رویدان تێدا دهێنە دیتن کۆ دگەل دابونەریت و کەلتوورێ کوردی ناگونجن.

ژێدەر

ئێک/ ب زمانێ کورد

أ/ پەرتووک

١. ئەرستۆ، ٢٠٠٤، هونەری شیعر، و:عەزیز گەردی، چاپی یەکەم، چاپخانەی گەنج، سلێمانی.

٢. باڤێ نازێ، ٢٠١٢، فەرهەنگا تێرمێن وێژەیی، رێڤەبەریا چاپ و بەلاڤکرنێ، چاپخانا هەوار، دهوک.

٣. پرێنس (جیرالد)، ٢٠١١، زاراڤێن ڤەگێرانێ (فەرهەنگا زاراڤان)، و: جەلال مستەفا، چاپا ئێکێ، پرۆژێ هەڤپشکێ گۆڤارا مەتین و وەزارەتا رەوشەنبیری و لاوان، چاپخانا وەزارەتا رەوشەنبیری.

٤. حاجی (سەنگەر قادر شێخ محمد)، ٢٠٠٩، بنیاتی گێڕانەوە لە داستانی (مەم و زین)ی ئەحمەدی خانی و ڕۆمانی (شاری مۆسیقارە سپییەکان)ی بەختیار عەلی دا، چاپی یەکەم، دەزگای توێژینەوە بڵاوکردنەوەی موکریانی، چاپخانەی خانی، دهۆک.

٥. حسێن (جەبار ئەحمەد)، ٢٠٠٨، ئیستاتیکای دەقی شیعریی کوردی کوردستانی عیراق (١٩٥٠-١٩٧٠)، چاپی یەکەم، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی.

٦. حەسەن (د.مەولود ئیبراهیم)، ٢٠٠٠، قەدەغە شکێنی، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی.

٧. خاڵ (شێخ محەمەدی)، ٢٠٠٥، فەرهەنگی خاڵ، چاپی دووەم، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر.

٨. خۆشناو (پەیوەست)، ٢٠٢٣، بنیاتی توخمەکانی گێڕانەوە لە چیرۆکەکانی (شێرزاد حەسەن) دا، چاپی یەکەم، لە بڵاوکراوەکانی کتێبخانەی سۆفیا، کۆیە.

٩. سابیر (پەریز)، ٢٠٠١، بینای هونەری چیرۆکی کوردی (لە سەرەتاوە تا کۆتایی جەنگی دووەمی جیهانی)، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی.

١٠. سەعید (ئازاد محەمەد)، ٢٠١٣، کورتیلە چیرۆکی کوردی لە باشووری کوردستاندا (١٩٧٠-١٩٧٩)، ئازاد محەمەد سەعید، چاپی یەکەم، چاپخانەی شەهاب، هەولێر.

١١. شاهین (ئیسماعیل تاها)، فەرهەنگا ئامەد یا مەیدانی (کوردی – کوردی – عەرەبی)، بەرگێ دویێ، چاپا ئێکێ، دەزگەهێ سپیرێز، چاپخانا رانمی، ئیران.

١٢. عەزیز (حەمید)، ٢٠١٢، سەرەتایەک لە فەلسەفەی کلاسیکی یۆنان، چاپی پێنجەم، چاپخانەی رۆژهەڵات، هەولێر.

١٣. نظام الدین (فاضل)، ١٩٨٩، ئەستێرە گەشە، فەرهەنگێکی (کوردی – عەرەبی)، چاپی دووەم، وەزارەتی پەروەردە، عێراق.

١٤. وەلی (نێچیروان جاسم)، ٢٠٢٣، ئیستاتیکای شیعریی ناری و تاهیر بەگی جاف، چاپی یەکەم، خانەی موکریانی بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە، چاپخانە: هێڤی، هەولێر.

١٥. هزرڤان، ٢٠٠٢، نارینا گولبارین، دەزگەهێ سپیرێز یێ چاپ و وەشانێ، چاپخانا وەزارەتا پەروەردێ، هەولێر.

ب/ نامەیێن ئەکادیمی

١٦. مقداد (مەکنون محەمەدتاهر)، ٢٠١٠، دیالۆگ د درامایا کوردیدا (دەڤەرا بەهدینان وەک نموونە)، ناما ماستەرێ، کۆلیژا ئادابێ، زانکۆیا دهۆک.

ج/ گۆڤار

١٧. بێکەس (شێرکۆ)، ٢٠٠٣، چەند پەیڤێک دەربارەی چیرۆکی کوردی، گۆڤاری ئاینده، ژ(٤٩)، سلێمانی.

١٨. تروانشی (زوزان صادق)، ٢٠٠٦، بابەت و رویدان و کەسایەتی د رۆمانێدا، گۆڤارا پەیڤ، ژ(٣٦)، ئێکەتیا نڤیسەرێن کورد – تایێ دهۆک.

دوو/ ب زمانێ عەرەبی

أ/ پەرتووک

١٩. ابراهيم (د.نبيله)، ١٩٧٩، الاسطوره، منشورات وزاره الثقافه، بغداد.

٢٠. البعبكي (د.روحي)، ٢٠٠٥، المورد، قاموس (عربي – انكليزى)، ط(١٩)، دار العلم للملايين، بيروت، لبنان.

٢١. بن ابراهيم (ابي طاهر مجدالدين محمد بن يعقوب بن محمد)، ٢٠٠٥، المحيط اللغوي التحليلي، قاموس (عربي – عربي)، بيت الافكار الدولية، بيروت، لبنان.

٢٢. حمد (لبنى)، الاتجاهات النقدية والبنوية في الرواية، دار المصرية اللبنانية – القاهرة.

٢٣. زكارنه (هديل)، ٢٠٠٣، علم الجمال، الطبعة الاولى، مركز الكتاب الاكاديمي، عمان.

٢٤. عيد (د.كمال)، ١٩٨٠، جماليات الفنون، دار الحريه للطباعه، بغداد.

٢٥. فتحى (ابراهيم)، ١٩٨٦، معجم المصطلحات الادبيه، الطبعة الاولى، المؤسسة العربية للناشرين المتحدين، التونس.

٢٦. كريفش (ستيوارد) ١٩٨٧، صناعة المسرحيه، ت:د.عبدالله معتصم، دار المأمون، بغداد.

ب/ گۆڤار

٢٧. العقاد (عباس محمود)، ١٩٤٨، قيم الجمال، مجلة (الكتاب)، المجلد (٥)، جزء (١).

٢٨. جينيت (جيرار)، ٢٠٠٧، في نقد الرواية، ت: محمد معتصم، مجلة (الكلمة)، عدد (١)، الدار البيضاء، المغرب.

سێ/ ب زمانێ فارسی (پەرتووک)

٢٩. صادقى (جمال مير)، ١٣٨٥، عناصر داستان، چاپ پنجم، انتشارات سخن، تهران.

٣٠. كى (مك)، ١٣٨٧، داستان (ساختارسبك واصول فيلمنامەنوسى)، ت:محمد گزر ابادى، چاپ سوم، انتشارات هرمس، تهران.

٣١. ماركوزه (هربرت)، ١٣٨٥، بعد زيباشناختى، ت: داريوش مهرجويى، چاپ سوم، انتشارات هرمس، چاپ و صحافى هرمس، تهران.

٣٢. يونسى (ابراهيم)، ١٣٨٤، هنر داستان نويسى، چاپ هشتم، مؤسسه انتشارات نگاه، چاپخانه نوبهار، تهران.

الإستاطيقا الحدث في الأسطورة الكوردية – أسطورة (الشاب الباديني) أنموذجا

الملخص

يمثل الاستاطيقا أو علم الجمال أحد فروع الفلسفة، وكعلم فإنه يبحث عن أسس وأشكال الجمال ولهذا فإن نشوء وبلورة علم الجمال ذو علاقة بالجانبين الفني والأدبي؛ لذلك يهتم بالموضوعات الفنية والأدبية.

يعرف الحدث على أنه عنصر مهم لمكونات النصوص الأدبية وروح النتاج الأدبي ومعظم الأحيان فإن الحدث في النص قد ينفذ من قبل عنصر الشخصية، ويستثنى من ذلك بعض الأوضاع التي تكون فيها الأحداث بأسباب طبيعية. تؤدى شخصيات الأحداث نتيجه للصراع والتنافس منع الشخصيات الأخرى، وعلى اثر ذلك تتولد تلقائيا قوة التنافس في الأحداث بوضوح.

تمثل الاسطوره باكوره نتاج التفكير والخيال البشري، وكجزء رئيس من التراث الشعبي للشعوب، فقد اصبحت فئة للتعريف بثقافة وتراث الشعوب. وتعرف الأسطورة بحلم الشعوب وأصبحت لغه الحياة الحقيقية للإنسان البدائي، وكتحليل فأنها وجدت لسعادة حياتهم وتعاستها.

يتكون هذا البحث الموسوم: (الإستاطيقا الحدث في الأسطورة الكوردية – أسطورة (الشاب الباديني) أنموذجا) يتكون البحث من قسمين رئيسين، إذ يتناول القسم الأول بشكل نظري موضوع الإستاطيقا والحدث وأنواع الحدث والملاحم الأسطورية، أما القسم الثاني فتطرق وبشكل عملي وضوح الإستاطيقا الحدث في الأسطورة الكوردية (الشاب البادينى) وكيفية تكوين الأحداث المتنوعة والمتعددة تلقائيا في الأسطورة الكوردية.

وفي ختام البحث تمت الإشارة في النتائج إلى النقاط التي تم الوصول إليها في القسم الثاني العملي من البحث كنتيجة لتحديد الإستاطيقا الحدث في الأسطورة الكوردية (الشاب الباديني).

الكلمات الدالة: *الإستاطيقا، الحدث، نوع الحدث، الأسطورة، الشاب البادينى.*

titled Aesthetics of Plot in Kurdish Myth: The Myth of Bahdini Youth

Abstract

Aesthetics, a branch of philosophy, investigates the principles of beauty. With its connection to art and literature, aesthetics encompasses both fields. Plot is a vital element in literary texts, often regarded as the essence or "soul" of literary works. Typically driven by characters, the plot can sometimes be shaped by natural forces. Characters propel the plot through conflicts, making conflicts a visible aspect of the storyline.

Myth, a creation of the imagination and folklore of ancient societies, serves as a cultural reflection and introduces the heritage of nations. Known as the "dream of nations," myth embodies the symbolic language of early human experiences, offering insights into both the positive and negative aspects of their lives.

This research, titled Aesthetics of Plot in Kurdish Myth: The Myth of Bahdini Youth, consists of two main sections. The first is theoretical, covering aesthetics, plot, plot types, and myth. The second part is a practical analysis of the aesthetic elements within the Kurdish myth of Bahdini Youth, exploring how various myths are represented within Kurdish folklore.

In conclusion, key insights from the practical analysis in the second part are summarized, highlighting the aesthetic aspects of plot in Kurdish myths, specifically the myth of Bahdini Youth.

Keywords: *Aesthetics, plot, plot types, myth, Bahdini Youth.*